

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

КОНЦЕПТУАЛЬНО ВАЖЛИВИЙ НАУКОВИЙ ПОГЛЯД НА ГОСПОДАРСТВА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Історично склалося так, що в останні два десятиріччя основний тягар щодо задоволення продовольчих потреб нашої країни випав на долю особистих селянських та інших домогосподарств, які, згідно з чинною класифікацією суб'єктів сільськогосподарського виробництва, називаються господарствами населення. У цьому зв'язку певна частина науковців, у тому числі у складі наукових колективів, зосередилася на вивченні саме такого типу господарювання на селі. Не вдаючись у детальний розгляд подібних досліджень, зупинимося на внеску, зробленому видатним економістом-аграрником, академіком НАН України О. Онищенком. Спочатку було декілька публікацій на цю тему в журналі “Економіка України”, а згодом на їх основі він здійснив узагальнене видання з цієї проблематики ¹, яке зберігатиме актуальність завдяки фундаментальному науковому змісту і стратегічно-цільовій орієнтації. Воно залишатиметься і надалі неперевершеним за значенням орієнтиром, свого роду дороговказом для тих, хто вивчатиме господарства населення і відповідатиме в управлінських структурах за ефективний розвиток селянських господарств. Одними з послідовників академіка О. Онищенка в Інституті економіки та прогнозування НАН України стали доктор економічних наук, член-кореспондент НААН України І. Прокопа і кандидат економічних наук Т. Беркута, яким і належить рецензована нами монографія ² — одна з перших в Україні на зазначену тему.

Автори, на відміну від тих, хто недооцінює такий аспект і проходить повз нього у своїх наукових розвідках, уже на перших сторінках підкреслили *національно важливу функцію селянських господарств*, їх вагоме місце в системі національної економіки. На доказ цьому І. Прокопа і Т. Беркута всебічно та аргументовано демонструють читачеві, наскільки складнішою і загрозливішою була б продовольча ситуація в країні, якби селяни в черговий раз не взяли на себе підтримання хліборобської галузі. Не менш важливим є оптимістичний погляд учених на те, що й надалі сімейні господарства відіграватимуть істотну роль в агропродовольчих процесах країни.

Інша актуальна тема монографії — функціонування господарств населення, розглянуте в нерозривному поєднанні із сільським розвитком (розвитком сільських територій). І це правильно, адже саме сільські домогосподарства являють собою соціальну основу для розвитку сільських територій, а також виробничу основу, оскільки на плечі селян лягає вся робота, щоб підтримувати соціальний та економічний потенціал сільських територій, уберігати їх від деградації, залишаючись при цьому хранителями історично зумовленої духовності, мовної та народнокультурної спадщини, побутово-звичаєвих традицій тощо. Важко зрозуміти, чому сільські території та господарства населення вивчаються переважно відокремлено. Слід підкреслити, що в даній праці вони досліджуються як органічне ціле, що є єдино вірним.

Не можна не зазначити, що автори зосереджують увагу на *сучасному вимірі соціальних, регіональних, ресурсозабезпечуючих елементів господарств населення, їх*

¹ Див.: О н и щ е н к о О. М. Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи. К., Ін-т економіки НАН України, 2003, 100 с.

² П р о к о п а І. В., Б е р к у т а Т. В. Господарства населення в сучасному аграрному виробництві і сільському розвитку. К., Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2011, 240 с.

диференціації за характером виробництва. Присвячений цим аспектам другий розділ монографії насичений великою кількістю офіційних та одержаних при дослідженнях кожного окремо взятого сільського домогосподарства даних, які ґрунтовно і детально проаналізовані. Такі науково-аналітичні результати дають повну картину досліджуваної ситуації, а також становлять основу для розробки стратегічних засад розвитку господарств населення.

У третьому розділі всебічно розглянуто напрями, шляхи і механізми подальшого трансформування особистого сектору сільського господарства. Трансформування — як еволюції перетворювальних процесів у заданих сутнісному, кількісному (за критерієм обсягів виробництва) і структурному напрямках. Особистого — як такого, що й надалі виконуватиме властиву йому суспільну функцію, яку ніхто зайнятим у господарствах населення не нав'язує. Вони — переважно селяни за духом і способом життя, які самі покладають на себе таку функцію і свято її виконують.

На думку авторів книги, конкретніше ситуація має такий вигляд:

— на сучасному етапі господарства населення являють собою сімейний тип господарювання на селі, який був, є і залишатиметься органічною складовою аграрного виробництва, що гармонійно розвивається в сукупності великих, середніх і малих господарств;

— однією з передумов для ефективного поступу і подальшого трансформування господарств населення як малих форм господарювання на селі покликано стати використання відповідного досвіду зарубіжних країн, де сімейне фермерство законодавчо закріплене як основа сільськогосподарського устрою;

— замість продекларованої в Україні рівноправності всіх форм господарювання (без забезпечення належного захисту підприємств малих форм) насправді відбувається їх дискримінація через несправедливе, неоднакове ставлення до них інституцій, які, згідно з їх статусом, мають відповідати за їх ефективний розвиток;

— господарства населення, як і всі інші форми господарювання, не зможуть нормально рухатися вперед без створення на селі кооперативів агропродовольчого призначення чи інших форм партнерської співпраці;

— визначальним чинником розвитку господарств населення покликані стати відповідне державне регулювання і державна підтримка малих форм господарювання.

Навіть такого короткого розгляду основних положень монографії достатньо для висновку, що вона є вагомим внеском авторів у сучасну аграрну економічну науку завдяки обґрунтуванню перспектив сімейного типу господарювання у вітчизняному сільському господарстві як запоруки усталеності аграрного виробництва і сільського розвитку.

Звичайно, рецензована книга, як і будь-яка інша публікація, не позбавлена певних недоліків. Наприклад, ряд пропозицій щодо державної підтримки розвитку сімейного типу господарювання в нашій країні доцільно довести до конкретного запровадження, проте це, очевидно, буде темою подальших досліджень. Є й окремі редакційні огріхи. Тим часом такі зауваження не знижують високого наукового рівня і прикладного значення монографії, яка викличе інтерес не тільки у фахівців, але й у широкого кола читачів.

В. ЮРЧИШИН,
академік НААН України.